

Про впровадження європейських стандартів превентивної освіти та викладання основ здоров'я в 1-9 класах у 2014/2015 н.р.

Формування основ здорового способу життя через освіту, створення здоров'язбережувального освітнього середовища – один із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти України. У цьому контексті найважливішими завданнями сучасного вчителя є використання здоров'язбережувальних освітніх технологій, поєднання рухового і статичного навантаження, створення емоційно сприятливої атмосфери навчання, формування в учнів усвідомлення цінності здоров'я та життя, навичок безпечної поведінки, культивування здоров'я.

Безумовно, інтегрований предмет «Основи здоров'я» сприяє формуванню в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, розвитку здоров'язбережувальної компетентності. Моніторингові дослідження показали, що 96 % учнів подобається цей навчальний предмет, а 90 % – хотіли б вивчати його наступного року. Усі респонденти підкреслюють, що на уроках із ними відпрацьовуються життєві та спеціальні навички. Більше половини учнів зазначили, що на уроках основ здоров'я їх навчають толерантному ставленню до ВІЛ-інфікованих людей. Майже всі підлітки володіють інформацією про шкідливий вплив на організм людини тютюнокуріння, вживання алкогольних напоїв, наркотиків. Разом з тим результати досліджень застерігають, що поінформованість школярів про ризики для здоров'я та негативний вплив на їх організм психоактивних речовин (нікотину, алкоголю, наркотиків) не завжди підкріплюється відповідною поведінкою кожного третього підлітка. Отже, нагальною залишається потреба у формуванні основ здорового способу життя учнів, розвитку життєвих навичок (соціально-психологічних компетентностей), сприянні у формуванні переконань, системи цінностей.

Навчально-методичне забезпечення викладання предмета

На виконання наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06.2011 р. № 572 «Про Типові навчальні плани початкової школи», Типові навчальні плани початкової школи з українською мовою навчання, початкової школи з навчанням російською, іншою мовою національної меншини, спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та спеціалі-

зованих шкіл з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу введення в дію Типових навчальних планів початкової школи відбувається поетапно:

- у 1-х класах загальноосвітніх навчальних закладів – з 2012/2013 н.р.;
- у 2-х класах ЗНЗ – з 2013/2014 н.р.;
- у 3-х класах ЗНЗ – з 2014/2015 н.р.;
- у 4-х класах ЗНЗ – з 2015/2016 н.р..

Відповідно до типових навчальних планів, розроблених до нового Державного стандарту, основи здоров'я вивчатимуться в основній школі у 5-9 класах по 1 годині на тиждень. Впровадження стандарту базової і повної загальної середньої освіти відбувається поетапно, починаючи з 2013-2014 н.р. Першими перейшли на навчання за новими програмами у 2013-2014 н.р. учні 5-х класів, у 2014-2015 році учні 6-х класів і т.д.

На вивчення основ здоров'я у 2014-2015 н.р. передбачено:

- у 1-7 класах – 1 година на тиждень;
- у 8-9 класах – 0,5 години на тиждень.

У спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов на вивчення основ здоров'я у 5-9 класах передбачено 0,5 години на тиждень.

Кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена за рахунок варіативної частини навчального плану. У такому разі вчитель використовує чинну програму, збільшуючи кількість годин на вивчення окремих тем програми. Додані навчальні години доцільно використовувати на виконання практичних робіт.

Рекомендуємо за рахунок годин варіативної складової запроваджувати факультативи з формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу:

1-4 класи - «Шкільна програма з профілактики вживання тютюну, алкоголю і наркотиків (ХОУП)», яка складається з двох модулів: «Корисні звички» та «Цікаво про корисне»

8-11 класи - впроваджується обов'язковий факультативний курс «Захисти себе від ВІЛ»

Особливості викладання предмета

Навчальний предмет «Основи здоров'я» базується на інтеграції знань валеології, біології, психології, філософії, гігієни, безпеки життєдіяльності тощо. В його основу закладено сучасну

педагогічну концепцію – освіта на основі життєвих навичок. Мета інтегрованого предмета «Основи здоров'я» – формування в учнів свідомого ставлення до свого життя і здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, життєвими навичками: прийняття рішення, аналізу ситуації, творчого та критичного мислення, ефективного спілкування, самооцінки, керування емоціями, попердження та подолання стресу, встановлення міжособистісних відносин, асертивної поведінки, протистояння тиску та маніпуляціям тощо та спеціальними навичками: надання домедичної допомоги, поведінки в екстремальних ситуаціях.

Оновлений зміст навчального предмета та ефективна інноваційна технологія викладання сприяють формуванню здоров'язбережувальної компетентності особистості, відповідального ставлення до свого життя, дають можливість розвивати життєві навички, формувати валеологічну культуру, сприяють особистісному розвитку та самореалізації людини.

За своїм призначенням, змістом, методами навчання предмет «Основи здоров'я» суттєво відрізняється від інших предметів:

- необхідністю впливати на свідомість і поведінку учнів;
- спрямованістю на формування у дітей позитивних цінностей, знань, ставлень, умінь і навичок, які зменшують ризик виникнення поведінкових проблем і підвищують особистісний потенціал учнів для їхнього гармонійного розвитку та життєвого успіху;
- послідовністю впливів на шкільну політику і створення сприятливого здоров'язбережувального освітнього середовища для посилення мотивації та ефективності навчання.

Зміст програми з основи здоров'я структуровано на основі таких принципів, як науковість, доступність, системність, наскрізність, безперервність, практична цілеспрямованість, інтегрованість, динамічність, відкритість, гуманізація, плюралізм, превентивність. Складові програми розкривають цінність життя та здоров'я людини через такі змістові лінії:

- «Життя і здоров'я людини»;
- «Фізична складова здоров'я»;
- «Соціальна складова здоров'я»;
- «Психічна та духовна складові здоров'я».

методичні рекомендації

Зміст навчального матеріалу у програмі складається з двох частин: понятійної і діяльнісної, до якої входять вправи для відпрацювання ключових умінь і навичок щодо збереження життя і зміцнення здоров'я. Виконання зазначених вправ є обов'язковим елементом навчальних занять відповідної тематики. Знаком * позначено вправи, які слід виконувати не лише в класі, а й удома з допомогою батьків.

Програму побудовано за концентричним принципом. Зазначені розділи є наскрізними для початкової та основної школи. У кожному класі зміст, обсяг і послідовність пропонованої учням інформації, організація її засвоєння змінюються відповідно до зростаючих пізнавальних і психологічних особливостей учнів. За умови дотримання державних вимог до результатів навчання послідовність і кількість годин на ці складові у підручниках і календарних планах можуть змінюватися відповідно до авторського викладу, робочого плану школи, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, в яких відбувається навчально-виховний процес (наближення епідемій, стихійне лихо, інфекційні хвороби тощо).

Загальний підхід, яким повинен керуватися кожний педагог при реалізації програми у різних класах, – це викладання предмета з урахуванням вікових можливостей та потреб школярів.

Особливу увагу необхідно надати позитивній мотивації учнів не лише на вибір здорового способу життя, а й активну, щоденну й поступальну їх дію за правилами й вимогами збереження життя й зміцнення здоров'я.

Для учнів 1-4 класів, згідно з вимогами Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.5.2.008-01), на п'ятнадцятій хвилині кожного уроку має проводитись фізкультхвилинка (рухавка, енергізатори тощо), які включають рух, дихальні вправи, вправи для збереження зору, пальчикову гімнастику тощо.

Прийоми та методи роботи з дітьми мають забезпечувати різноманітну активну практичну діяльність кожного учня.

Як свідчить практика, інформаційно-просвітницький підхід (знання заради знань), що домінував протягом багатьох років, виявився неефективним у вирішенні завдань профілактики тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотиків, поширення ВІЛ-інфекції та ІПСШ. На сьогодні альтернативним є компетентнісний підхід (знання заради вмінь).

Найбільш оптимальними формами проведення занять з основ здоров'я є урок-дискусія, урок-консультація, урок-практикум, урок-конференція (брифінг), тренінг.

Освіта на основі життєвих навичок передбачає обов'язкове застосування інтенсивних, інтерактивних педагогічних методів і прийомів у формі тренінгів. Тренінг – нестандартна демократична

форма проведення урочних, факультативних, позакласних занять, яка потребує як розбудови нових міжособистісних стосунків між усіма учасниками тренінгу, так і забезпечення специфічних якісних і просторових характеристик щодо кабінету, меблів, їх розміщення, мобільності, мультимедійного і методичного забезпечення.

Це форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з учителем.

Тренінг є ретельно спланованим процесом надання чи поповнення знань, відпрацювання умінь і навичок, зміни чи оновлення певних ставлень, поглядів і переконань. Отже, у педагогіці співробітництва і розвивального навчання тренінг – це:

- нові підходи (співпраця, відкритість, активність, відповідальність);
- нові знання (інтенсивне засвоєння, уточнення);
- позитивні цінності (ставлення, ідеали);
- нові уміння і навички (ефективної комунікації, самоконтролю, лідерства, роботи в команді, уміння надавати й отримувати допомогу), аналіз ситуацій і прийняття рішень.

Педагог, якого найчастіше називають тренером, не домінує, а лише спрямовує діяльність групи.

Тренінг як форма педагогічного впливу передусім передбачає використання активних методів групової роботи (наприклад, рольових ігор).

Навчання і виховання здійснюється у процесі колективної діяльності учнів. Сенса роботи вчителя не в тому, щоб домінувати, а в тому, щоб спрямовувати й регулювати цю спільну діяльність. У процесі проведення тренінгу вчителі широко використовують інтерактивні методи навчання:

- робота в групах;
- мозкова атака;
- рольова гра;
- дебати, дискусії;
- аудіовізуальна діяльність (театр, музика та інші засоби мистецтва);
- спільне виготовлення плакатів;
- розгляд і аналіз конкретних ситуацій;
- навчання однолітків і молодших школярів за методом «рівний – рівному»;
- моделювання ситуацій;
- проектування.

Пріоритетним напрямком роботи вчитель визначає ціннісне ставлення учня до себе. Щоб бути успішними в житті, діти повинні навчитися здобувати, аналізувати і обробляти різну, деколи суперечливу, інформацію, приймати обґрунтовані рішення в ситуаціях з випадковими результатами, оцінювати міру ризику і шанси на успіх.

Успішна реалізація програми інтегрованого предмета «Основи здоров'я» можлива лише на засадах активної співпраці, партнерства всіх учасників навчально-виховного процесу (учнів, педагогів, сім'ї та громади), що передбачає й уможлиблює:

- 1) особистісно орієнтоване навчання;
- 2) збагачення змісту інтегрованого предмета емоційним, особистісно значимим матеріалом;
- 3) використання інтерактивних методів навчання;
- 4) стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів учнів, послідовну диференціацію та індивідуалізацію вивчення цього предмета;
- 5) роботу учнів із різними джерелами інформації, різними видами і типами ресурсних матеріалів;
- 6) відпрацювання практичних дій при вивченні кожної теми;
- 7) створення умов для активного діалогу між учасниками-партнерами навчально-виховного процесу (учнів, учителів, членів сім'ї, громади) та вільного вибору учнями навчальних завдань і способів поведінки;
- 8) залучення учнів до самооцінювання різних видів своєї діяльності, у тому числі й розвитку життєвих навичок;
- 9) багатоваріантність форм різних видів діяльності учнів;
- 10) залучення до активної співпраці сім'ї та громади.

Важливою умовою забезпечення оптимальної організації навчально-виховного процесу на уроках основ здоров'я за технологією освіти на основі розвитку життєвих навичок та практичної реалізації завдань здоров'язбережувальної освіти є створення у кожному навчальному закладі тренінгового кабінету з основ здоров'я відповідно до Положення про навчальний тренінговий кабінет з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності у загальноосвітніх навчальних закладах (наказ МОН України 09.12.2009 року №1114 та накази управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації). Навчально-методичне забезпечення кабінету має складатися з навчальних та профілактичних програм, підручників, посібників, інформаційно-просвітницьких матеріалів тощо.

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Оцінювання навчальних досягнень учнів у 2014-2015 н.р. здійснюється за 12-бальною шкалою відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (накази Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 року №329 «Про затвердження Критеріїв...» та від 30.08.2011 № 996 «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану»).

Критерії визначають загальні підходи до визначення рівня навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти та встановлюють відповідність між вимогами до знань, умінь і навичок учнів та показниками оцінки в балах відповідно до рівнів

методичні рекомендації

навчальних досягнень.

Критерії реалізуються в нормах чотирьох рівнів досягнень: початковий, середній, достатній, високий.

Перший рівень – початковий. Відповідь учня фрагментарна, характеризується початковими уявленнями про предмет вивчення.

Другий рівень – середній. Учень відтворює основний навчальний матеріал, виконує завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.

Третій рівень – достатній. Учень знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь учня (учениці) правильна, логічна, обґрунтована, хоча у ній бракує власних суджень.

Четвертий рівень – високий. Знання учня є глибокими, міцними, системними; учень вміє застосовувати їх для виконання творчих завдань, його навчальна діяльність позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Кожний наступний рівень вбирає в себе вимоги до попереднього, а також додає нові.

Оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства.

Заклад може використовувати інші системи оцінювання навчальних досягнень учнів за погодженням з місцевими органами управління освітою. При цьому оцінки з навчальних предметів за семестри, рік, результати державної підсумкової атестації переводяться у бали відповідно до цих Критеріїв.

З метою оцінювання індивідуальних досягнень учнів може бути використаний метод оцінювання портфоліо.

Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо, форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу, елементи самооцінки з боку учня тощо.

Моніторинг з основ здоров'я складається з поточного (поурочного оцінювання) і підсумкового (тематичного,

семестрового, річного оцінювання). Тематичне оцінювання здійснюється чотири рази на рік після засвоєння школярами відповідних розділів.

Практичні роботи проводяться не окремо, а в межах певної теми уроку. Оцінювання практичних навичок може бути вибіркоким, на розсуд учителя. Якщо оцінюються всі учні, то в журналі навчальних досягнень учнів відводиться окрема колонка за датою проведення уроку, підписується «Практична».

При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню впродовж вивчення теми. Проведення окремого тематичного оцінювання на останньому уроці теми не є обов'язковим.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня з предмета протягом семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка коригуванню не підлягає.

Тренінгові методика навчання передбачає безоціночне спілкування, тому оцінювання навчальних досягнень учнів на кожному уроці не є обов'язковим. Але надзвичайно важливо, починаючи з початкової школи, розвивати навичку самоаналізу, самооцінки, роблячи акцент на позитивних досягненнях учнів.

Рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу

Звертаємо увагу, що реалізація завдань ефективного навчання здоров'ю, безпеки, розвитку та успіху висуває відповідні вимоги до організації навчально-виховного процесу в кожному закладі освіти, а саме:

- системної підготовки вчителів щодо викладання основ здоров'я та педагогічних тренерів за сучасними інтерактивними технологіями навчання та виховання на основі розвитку життєвих навичок (наказ МОН України від 01.06.2009 року № 457) та отримання відповідного документа (сертифіката);

- здійснення наступності між початковою, основною та старшою школою у вирішенні завдань формування культури здоров'я та превентивної освіти;

- покращення навчально-методичної та матеріально-технічної бази, а саме – створення тренінгового кабінету з основ здоров'я, безпеки життєдіяльності (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2009 року № 1114);

- тісної співпраці учнів, педагогів, сім'ї та громадськості з питань форму-

вання ціннісного ставлення до здоров'я та життя кожної людини;

- розвитку мережевої взаємодії за всіма напрямками діяльності учасників освітнього процесу.

Аналізуючи стан організаційно-методичного забезпечення навчання на основі розвитку життєвих навичок у загальноосвітніх навчальних закладах області (щорічно, за вимогами МОНМС, для звітування з виконання зазначеної вище Загальнодержавної програми (пунктів 1.7, 2.2, 4.2, 4.4 плану заходів), з'ясувалося, що у цій роботі мають місце проблеми і недоліки:

- не всі загальноосвітні навчальні заклади забезпечені підготовленими педагогами для викладання основ здоров'я та педагогами-тренерами на основі розвитку життєвих навичок ;

- у більшості загальноосвітніх навчальних факультативний курс «Захисти себе від ВІЛ» (впровадження якого вимагається заходами МОНУ, заходами, затвердженими наказом управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації) викладається за рахунок виховних годин, що не гарантує системності та ефективності навчання ;

- більшість учителів зводить проведення уроків до простої передачі інформації учням і не проводять уроки-тренінги. Частина підготовлених педагогів іноді проводить уроки-тренінги, ще частина – періодично впроваджує інтерактивні технології;

- у більшості навчальних закладів не ведеться належна робота щодо створення тренінгового кабінету з основ здоров'я, безпеки життєдіяльності що вимагається заходами МОНУ, заходами, затвердженими наказом управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації (на початок 2013-2014 н.р. таких кабінетів в області лише 56).

Особливої уваги потребує здійснення керівниками освітніх установ та закладів контролю за станом упровадження заходів управління освіти і науки Хмельницької ОДА з виконання Загальнодержавної програми профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД.

Першочергово це стосується вимог щодо викладання основ здоров'я, впровадження превентивних проектів «Захисти себе від ВІЛ», «Рівний-рівному» у 2014-2015 н.р. та надання аналітичних, моніторингових матеріалів з зазначених вище проблем.

А.ПОЛИЩУК,
методист з основ здоров'я
ХОІППО.